

Bartłomiej Wołyniec

 <https://orcid.org/0000-0002-0373-7070>

UNIwersYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

 <https://ror.org/0583g9182>

Studia zagraniczne polskich karmelitów dawnej obserwy. Rekonesans badawczy

 <https://doi.org/10.15633/9788383701035.06>

Stanowiące przedmiot grantu realizowanego na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie rękopisy – spisane przez kilku pisarzy – to świadectwo przebiegu obrad kapituł prowincjalnych, jak i tzw. kongregacji rocznych polskich karmelitów dawnej obserwy¹. Z tego też powodu na kartach obu rękopisów znajduje się szereg różnego rodzaju informacji z dziejów zakonu, które stanowić mogą punkt wyjścia do opracowania historii zakonu w państwie polsko-litewskim, historii

- 1 M. Behm, *Compendium libri Provinciae 1462–1667*, Archivum Generale Ordinis Carmelitarum w Rzymie, sygn. II. Polonia Commune 1; Akta kapituł prowincjalnych, sesji definitorów prowincji, kopie pism generała zakonu, 1603–1667, Archiwum Klasztoru Karmelitów na Piasku w Krakowie, rkps 93; Liber provinciae Polonae fratrum ordinis Beatissimae Mariae Virginis de Monte Carmeli continens acta et decreta capitularia definitoralia aliaque pertinentia confectus et inchoatus, 1668–1688, Archiwum Klasztoru Karmelitów na Piasku w Krakowie, rkps 94.

poszczególnych konwentów oraz biografii wybitnych zakonników. Z jednej strony są to bowiem szczegółowe relacje z elekcji władz prowincji, opisy spraw bieżących, zapiski dotyczące nowych fundacji klasztornych oraz czynionych przez przedstawicieli szlachty donacji, z drugiej zaś relacje traktujące o problemach, które dotyczyły zarówno poszczególne klasztory, jak i całą prowincję. W konsekwencji nie da się ich zatem przedstawić w jednym ani nawet kilku tekstach o charakterze szczegółowym, gdyż źródło to jest na tyle obszerne i bogate w różnego rodzaju dane, iż – jak zostało wspomniane – może stanowić podstawę do sporządzenia kilku wartościowych monografii. To nagromadzenie danych świadczy także o złożoności omawianego źródła.

Wśród najciekawszych spraw, które były przedmiotem obrad zakonników, patrząc subiektywnie, wymienić należy wybór władz zakonnych oraz spisy zakonników przynależnych do poszczególnych klasztorów (które mogą stanowić podstawę do przeprowadzenia szerszych badań o charakterze propozograficznym), a także stanowiące przedmiot niniejszego opracowania kwestie dotyczące podejmowanych przez poszczególnych zakonników studiów zagranicznych.

Zagadnienie studiów, w tym studiów zagranicznych polskich zakonników, zarówno karmelitów, jak i innych mendykantów, nie jest omawiane w literaturze przedmiotu w sposób na tyle wyczerpujący, aby *per analogiam* można się było odwołać do ustaleń innych badaczy zajmujących się dziejami zakonów na ziemiach polskich. Niemniej warto w tym miejscu wymienić kilkutomową pracę o. Joachima Smet *I Carmelitani. Storia dell'Ordine del Carmelo*, w której tomie trzecim znalazł się rozdział poświęcony studiom karmelitów w kontekście dokumentów papieskich oraz ustawodawstwa zakonnego². Autor omawia w nim formację początkową zakonników, studia kandydatów do kapłaństwa, studia generalne prowadzone przez zakon oraz w dość zdawkowy sposób

2 J. Smet, *I Carmelitani. Storia dell'Ordine del Carmelo*, vol. 3: *La Riforma Cattolica (1600–1750)*, parte I, Roma 1996, s. 503–570.

podaje informacje o studiach zagranicznych. W zasadniczej jednak mierze swoje rozważania opiera on na źródłach dotyczących prowincji zachodnioeuropejskich: włoskich, francuskich i hiszpańskich, nie poruszając prawie w ogóle (lub robiąc to w sposób zdawkowy) zagadnień związanych z działalnością zakonu na ziemiach państwa polsko-litewskiego. Ta w sposób szczegółowy odbija się na kartach przechowywanego w Archiwum Klasztoru Karmelitów na Piasku w Krakowie rękopisu nr 93, który stanowi podstawę zamieszczonych poniżej rozważań.

W aktach kapituł karmelitańskich dawnej obserwy dane dotyczące wyjazdów zakonników na *studia exotica* stanowią niewielką część szeregu punktów i paragrafów obejmujących najważniejsze problemy i kwestie, którymi należało się zająć po upływie trzyletniego okresu dzielącego poszczególne kapituły generalne. Z zasady studia zagraniczne były omawiane jako jedne z ostatnich spraw w trakcie kilkudniowej kapituły, przez co informacje dotyczące wysyłania zakonników na studia zagraniczne odnaleźć można pod koniec większości znajdujących się w rękopisie protokołów. Podobnie rzecz się ma z analogicznymi informacjami zawartymi w tzw. kongregacjach rocznych, w trakcie których kwestia studiów, w tym zagranicznego kształcenia zakonników, nie należała do najważniejszych przedmiotów obrad.

Zawarte w omawianym rękopisie informacje są bardzo różne. Znaleźć tu można zarówno zapisy niezwykle lakoniczne, mówiące jedynie o wysłaniu zakonników na studia (niekiedy z pominięciem ich imion), jak i nieco bardziej rozbudowane, zawierające personalia zakonników, określające miejsca, do których zostali wysłani (przy czym tutaj zazwyczaj pojawiają się mało konkretne sformułowania mówiące o wysłaniu zakonników na studia do Italii, Francji bądź Hiszpanii, niekiedy też Niemiec, bez podania konkretnej miejscowości, klasztoru i uniwersytetu), wreszcie zapisy mówiące o dziedzinie studiów: teologii lub filozofii.

Stosownym wstępem do rozważań nad studiami zagranicznymi polskich karmelitów wydają się słowa zaczerpnięte z akt kapituły obradującej w 1608 roku w klasztorze na podkrakowskim Piasku, podczas

której ojcowie ustalili, iż: „Professi, qui virtutibus et ingenio praeexcelle-
re videbuntur, ad studior(u)m posteru(m) promouea(n)tur”. Ci zatem,
którzy uznani zostali przez swoich przełożonych za dobrze rokujących
w zgłębianiu wiedzy, a także wykazali się wybitnymi cnotami oraz talen-
tem, zostali promowani do dalszego kształcenia, które – jak należy przy-
puszczać – nie oznaczało wyłącznie studiów uniwersyteckich w Kra-
kowie lub Wilnie, ale także – a może nawet przede wszystkim – studia
zagraniczne³. W tym też kontekście należy zaznaczyć, iż studia zagra-
niczne należy rozumieć także jako studia, na które do Rzeczypospolitej
byli kierowani zakonnicy z klasztorów w innych krajach europejskich,
o czym wspominają akta kapituły odbytej w 1611 roku w Krakowie. W jej
trakcie uchwalone zostały przepisy dotyczące studiów, w których wspo-
mniane zostało, że zakonnicy skierowani przez generała do podkrakow-
skiego klasztoru na Piasku będą zdobywać wiedzę na Uniwersytecie
Krakowskim, nad czym będzie czuwać o. Jacek Duracz – regens powo-
łany przez kapitułę tak dla studentów krajowych, jak i zagranicznych⁴.
Niewykluczone, że jednym z takich zagranicznych studentów, którzy
po czasie weszli w rolę nauczyciela, a być może specjalnie przysłanym
w tym celu przez generała zakonnikiem był pochodzący z Hiszpanii
o. Bartłomiej Miranda, który – jak można wyczytać w aktach kapituły
z 1611 roku – prowadził nauczanie zakonników w klasztorze w Jaśle⁵.

Zgłębianie wiedzy, przekazywanie jej przez starszych i wykształco-
nych już zakonników kolejnym pokoleniom karmelitów było niezwykle
ważne, o czym wspominał sam generał zakonu – o. Teodor Stratus,
który 19 grudnia 1634 roku pisał do prowincjała prowincji polskiej:

3 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 12. O skierowaniu zakonników na stu-
dia do Wilna wspomina m.in. kapituła z 1611 roku – „Vilnae quoque duo ad stu-
dia deputabuntur” (Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 15v). Warto także
odnotować, iż kapituła obradująca w Wilnie w 1622 roku uchwaliła dekret,
którym ustanowione zostały studia zakonne w klasztorach w Krakowie, Po-
znaniu, Wilnie i Lwowie (Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 42).

4 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 15v.

5 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 15v.

„Ignorantiam e[ss]e erroris m[at]rem ac literarum studia theologiae praesertim et philosophiae ad n[ost]rae religionis decorem et pro Sanctae Ecclesiae Dei obsequio apprime necessaria esse omnib[us] pro comperto est”. W słowach tych przedstawił on zarówno sens podejmowania nauki, jak i istotę studiów uniwersyteckich; wskazał, w jaki sposób zdobywanie wiedzy miało służyć rozwojowi zakonników jako jednostek, ale także rozwojowi zakonu jako wspólnoty stanowiącej część Kościoła. Ignorancja – jak pisał – jest bowiem matką błędu, przez co studiowanie literatury, zwłaszcza zaś filozofii i teologii, jest niezwykle potrzebne dla piękna naszego zakonu i dla służby świętemu Kościołowi Bożemu⁶. Z tego też powodu – jak pisał dalej Stratius – należy być czujnym, „aby studia prowadzone w naszych szkołach wyższych, dzięki naszej łasce i patronatowi, były rozwijane, odpierając wszystko, co jest im przeciwne”⁷. Należy zaznaczyć, iż zawarte w liście generała wskazówki i napomnienia nie były częścią jakiegoś większego pisma, które dotyczyło wielu spraw bieżących, ale stanowiły zwarty i przemyślany tekst dotyczący kształcenia uniwersyteckiego, co też – po raz kolejny pokazuje – jak ważne i istotne w życiu karmelitów było poszerzanie wiedzy, która miała być przez zakonników wykorzystywana w praktyce duszpasterskiej i polemicznej, ale także w życiu codziennym.

W podobny sposób generał wypowiedział się także w swoim wcześniejszym liście z Rzymu, datowanym na 22 czerwca 1634 r., w którym pisał do prowincjała prowincji polskiej, iż istnieją dwa elementy, które świadczą o życiu zakonnym: cnota oraz studia, przy czym przez tę pierwszą należy rozumieć niewinność i czystość życia, przez te drugie „biegłość w dobrych dyscyplinach”⁸. W związku z tym – jak podkreślał generał – w zakonie karmelitów stale prowadzone są zajęcia ze studentami, a regensi teologii i lektorzy artium czynią to w taki sposób, aby

6 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 83v.

7 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 83v.

8 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 89.

zainteresować umysły młodych ludzi, wzbudzając w nich niestrudzenie chęć podejmowania trudów nauki⁹. W swoim liście generał zalecał prowincjałowi prowincji polskiej, aby do studiów zachęcał raczej zakonników pokornych i łagodnych, nie zaś kłótliwych, rozwiązłych, złośliwych i podejrzliwych wobec zła, bowiem – jak podkreślał – nawet znajomość Pisma Świętego, jeśli nie opiera się na zasadzie miłości bliźniego, pokorze, łagodności i innych cnotach, jest próżna, bezużyteczna i prowadzi do pychy¹⁰. W konsekwencji generał zaznaczył, iż do kształcenia uniwersyteckiego, w tym podejmowania studiów zagranicznych, nie mogą być dopuszczani zakonnicy, którym przełożony nie wystawił odpowiedniego świadectwa moralnego¹¹.

Słowa o dopuszczaniu do studiów wyłącznie zakonników pokornych i łagodnych zostały przez generała zaczerpnięte z konstytucji zakonnych, które wprost zostały zacytowane także w aktach kapituły z 1644 roku. Zebrani w konwencie bydgoskim zakonnicy podkreślili raz jeszcze, iż nie powinny być promowane do studiów osoby kłótliwie, rozwiązłe i złośliwe¹². Napomnienia generała sprzed dziesięciu lat były zatem wciąż aktualne, a problem wysyłania na studia osób z odpowiednim przygotowaniem, ale prowadzących życie niegodne zakonnika wciąż – jak należy domniemywać – było praktykowane. Potwierdza to zapiska z tzw. kongregacji rocznej, która odbyła się w 1646 roku w klasztorze kłódawskim, gdzie ojcowie prowincji polskiej raz jeszcze przypomnieli wynikające zarówno z konstytucji zakonnych, jak i listu generała normy dotyczące osób promowanych na studia – „ad studia quoq[ue] nullus promoveatur, nisi iuxta p[rae]scr[ipt]um modu[m] in sup[er]memorato decreto Theodori Stratii”¹³.

9 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 89.

10 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 89.

11 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 89.

12 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 128v.

13 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 149v.

Do postanowień dekretu – nieżyjącego już wówczas – generała Stratiusa powrócili ojcowie zebrani na kapitule w 1652 roku, która odbyła się w klasztorze w Lipiu.

W dniu 27 kwietnia odbyło się zebranie w sprawie promocji studentów, na którym postanowiono, że studenci nie będą promowani w żaden inny sposób, ani w celu uzyskania stopni naukowych, ani w celu podjęcia studiów zagranicznych, jak tylko pod warunkiem ścisłego przestrzegania dekretu najczcigodniejszego świętej pamięci ojca Teodora Stratiusa, przekazanego naszej prowincji, jak również dekretu uchwalonego na ostatniej kapitule generalnej¹⁴.

Warunki te spełniał w oczach zebranych na kapitule ojców o. Marcin Charzewicz, którego definitorium rekomendowało generałowi na studia zagraniczne¹⁵. Z kolei zakonnikiem, który zdobył stopnie uniwersyteckie niezgodnie z obowiązującymi w zakonie przepisami, okazał się o. Marinus Mroszkowicz, o którym w aktach kapituły zostało odnotowane, że uzyskał stopnie naukowe bez wiedzy władz prowincji, przez co pozbawiony powinien być wszelkich urzędów, ale definitorium prosiło generała o dyspensę dla niego¹⁶. Podobnie rzecz się miała z o. Andrzejem Kaliszzkowskim – regensem studium filozoficznego, który za zgodą generała mógł używać tytułu magistra¹⁷. Kolejnymi zakonnikami, którzy bez zgody prowincji uzyskali tytuły naukowe w Italii, okazali się ojcowie Elias Szablowski i Spiridion Jaworkowicz, biorąc jednak pod uwagę ich chwalebne postępowanie, definitorium – tak w jak omówionym powyżej przypadku – zwróciło się z prośbą do generała o odpowiednią dyspensę¹⁸. Warto ponadto zaznaczyć, iż zajmująca się

14 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 171v.

15 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 171v.

16 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 176.

17 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 176.

18 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 183v.

tą kwestią kongregacja roczna, która w 1657 roku odbywała się w Krakowie, podjęła także uchwałę w sprawie o. Serapiona Knypera, aby mógł uzyskać prawdziwy – czyli zdobyty zgodnie z prawem zakonnym – tytuł magistra. W związku z powyższym został on – wraz z gdańskim kaznodzieją języka niemieckiego o. Andrzejem Haasjusem – przedstawiony jako kandydat do bakalaureatu¹⁹. Drugi z wyżej wymienionych już dwa lata później był promowany do stopnia magistra, po ponad dwudziestu latach pracy wśród heretyków w Gdańsku²⁰.

Ojcowie, którzy w 1629 roku zgromadzili się na kapitule w klasztorze we Lwowie, postanowili, iż od tej pory na studia zagraniczne do Italii nie będą mogli być wysyłani zakonnicy, którzy w macierzystej prowincji nie ukończyli kursu filozofii i rocznych studiów teologicznych²¹. Wynika z tego, iż w pierwszej ćwierci XVII wieku mogły zdarzać się lub nawet zdarzały przypadki, gdy na studia wysyłani byli zakonnicy nie w pełni do tego przygotowani, zmuszeni po przybyciu na Półwysep Apeniński do podjęcia studiów przygotowujących ich do rozpoczęcia właściwego kształcenia uniwersyteckiego. Uzupełnienie wspomnianego wyżej przepisu stanowił dekret podjęty przez ojców zgromadzonych na kapitule w 1632 roku, którzy postanowili, iż we wszystkich klasztorach, w których jest czterech lub pięciu profesów bez studiów filozoficznych, wybrani bracia będą ich uczyć gramatyki, w zakresie jednak proporcjonalnym do ich obowiązków, przeor danego klasztoru będzie zaś nadzorował ich posłuszeństwo, naukę i ćwiczenia – „In omnibus aut[em] con[ven]tibus, vbi fuerint 4 vel 5 professi reperti, sine studio philosophico iuuenes instruant[ur] in grammatica ab aliquo ex f[ratrum] ad mun[us] proportionato, quor[um] obedi[enti]ae, studio et exercitio inuigilabit r. prior localis”²². Ponadto w trakcie kapituły, która miała

19 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 183v.

20 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 188.

21 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 60.

22 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 74.

miejsce w podkrakowskim klasztorze na Piasku w 1645 roku, ojcowie prowincji polskiej postanowili, aby na najbliższej kapitule generalnej prowincjał polski imieniem całej prowincji prosił generała, aby za jego przyczyną w klasztorach karmelitańskich w Italii, Hiszpanii, Francji oraz w Niemczech zorganizowanych zostało nie mniej niż sześć miejsc dla studentów pochodzących z ziem państwa polsko-litewskiego, w których to klasztorach będą oni mogli zamieszkać celem swojego dalszego kształcenia – „ut Adm R P M provincialis in p[ro]ximo capitulo generali Rndissimo Pri Ordinis nomine provinciae supplicet, quatenus in conventibus observantiae regularis studiosis vel Italiae vel Hispaniae vel Galiae et praecipue Germaniae 6 adminus ex nostris iuvenibus collocat et distribuat”²³.

W trakcie kapituły rozpoczętej 4 listopada 1603 roku postanowiono, iż na studia zagraniczne udadzą się dwaj zakonnicy: Bartłomiej z Jasła – diakon, oraz Wawrzyniec z Krakowa – subdiakon, którzy zgodnie z wolą generała zakonu mieli we wrześniu 1604 roku przybyć do klasztoru w Pawii²⁴. W aktach kapituły z 1613 roku odnotowane zostało, że na studia zagraniczne – „ad exterarum nationes” – zostało wysłanych czterech zakonników: o. Jacek Duracz, o. Zygmunt Gdowski, o. Grzegorz Kriwinius oraz o. Adrian Zaremba, piąty zaś – brat Błażej – przebywał już na studiach w klasztorze w Pawii²⁵. Z kolei ojcowie zebrani na kapitule w 1632 roku postanowili, iż na studia do Italii zostaną wysłani kolejni dwaj zakonnicy: o. Tomasz Romer i o. Melchior Targowski²⁶.

W aktach kapituły z 1635 roku odnotowane zostało, że w tym właśnie roku odbyły się konkluzje, czyli publiczne obrony uniwersyteckie sześciu zakonników, z których czterech zostało wysłanych na dalsze studia do Italii. Wśród nich znaleźli się: o. Stanisław Malicki, o. Kalikst

23 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 146.

24 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 3v.

25 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 19.

26 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 76v.

Durłowicz, o. Awertyn Zakrzewski i brat Mikołaj Wasicki. W kraju pozostali natomiast o. Hilarion Kremowicz oraz o. Konstantyn Pniewski²⁷. W 1641 roku na *studia exotica* wysłani zostali trzej zakonnicy: brat Chryzostom Gliński, o. Jerzy Barszcz i o. Mikołaj Reginoldt²⁸, trzy lata później zaś definitorium przedstawiło wikariuszowi generalnemu zakonu trzech kolejnych kandydatów do wyjazdu: o. Franciszka Powsińskiego, o. Franciszka Piaseckiego oraz o. Dionizego Dulatowicza²⁹. Ojcowie zebrani na kapitule, która w 1649 roku odbywała się w klasztorze poznańskim, postanowili z kolei prosić generała, aby zapewnił studia w Italii o. Franciszkowi Powsińskiemu, który – jak zostało odnotowane – z uzasadnionego powodu powrócił z Francji do Italii i osiadł w jednym z klasztorów w prowincji weneckiej³⁰. W 1657 roku na studia zagraniczne został wysłany o. Cyprian Doleżyński, którego polecano generałowi nie tylko ze względu na dotychczasową pilność w pobieraniu nauk, ale także jego *laudabilis conversio* – godne pochwały nawrócenie³¹. W trakcie kapituły krakowskiej w 1667 roku definitorium zwróciło się zaś do generała o przyjęcie na studia ojców: Antoniego Grossmana, Bazylego Fornalewicza oraz Eliasza Smucewicza³².

W aktach kapituły, która w 1608 roku zebrała się w Krakowie, znalazła się wzmianka o studiującym już wówczas w Italii o. Wawrzyńcu Polaku (*Laurentius Polonus*), którego studia miał opłacać klasztor poznański³³, w aktach kapituły z 1637 roku zaś umieszczona została informacja, iż tytuł naukowy zdobył w Italii o. Jerzy Grabowski³⁴.

Studia uniwersyteckie na uczelniach zagranicznych – jak pokazują akta kapituł prowincji polskiej – mogły być też dla niektórych

27 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 95.

28 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 115v.

29 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 130.

30 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 158.

31 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 188.

32 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 215v.

33 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 12v.

34 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 103.

zakonników pretekstem do samowolnego opuszczenia klasztoru, co zostało odnotowane w aktach kongregacji rocznej, która w 1647 roku odbyła się w klasztorze w Lipiu. Zaznaczono w nich, że karze wygnania z prowincji poddanych zostało pięciu zakonników klasztoru krakowskiego: o. Marinus Mroszkowicz, o. Bazyli Wierzbicki, brat Andrzej Kaliszowski, a w sposób szczególny – bracia Teofil Ociesa i Serapion Knyper, którzy (w opinii definitorów) przesiąknięci byli najgorszymi wadami i obyczajami. Dopuszczając się wielu wykroczeń, uciekli z krakowskiego klasztoru do Italii, jak sami twierdzili, dla podjęcia studiów, w czym byli wspierani przez jednego z magnatów. Zebrani na kongregacji ojcowie podkreślili, że spowodowało to podjęcie wobec nich najsurowszych z możliwych kar, gdyż osiągnąwszy stopnie naukowe szybciej, niż jest to właściwe, mogą żyć teraz swobodniej, dając tym samym bardzo zły przykład innym do popełniania podobnych czynów³⁵. W przypadku o. Knypera kara nie była jednak tak dotkliwa, jakby mogło się wydawać, bowiem powrócił on do prowincji i kontynuował swoją karierę naukową, zarówno samodzielnie zdobywając wiedzę, jak i ucząc innych, gdyż w opinii definitorów – jak świadczą zapiski w aktach kongregacji rocznej, która w 1651 roku odbyła się w klasztorze płońskim – nadawał się do prowadzenia studiów teologicznych³⁶.

Powyższy tekst, jak zostało to zasygnalizowane w tytule, to rekonstruacja badawczy w kwestii studiów zagranicznych polskich karmelitów dawnej obserwy, a co za tym idzie – stanowi punkt wyjścia do szczegółowego opracowania tego zagadnienia, które zostanie uzupełnione o wyniki kwerendy przeprowadzonej w Archiwum Generalnym Karmelitów w Rzymie.

35 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 154v.

36 Akta kapituł prowincjalnych, dz. cyt., k. 166v.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Behm M., *Compendium libri Provinciae*, Archivum Generale Ordinis Carmelitarum w Rzymie, sygn. II. Polonia Commune 1.

Akta kapituł prowincjalnych, sesji definitorów prowincji, kopie pism generala zakonu, 1603–1667, Archiwum Klasztoru Karmelitów na Piasku w Krakowie, rkps 93.

Liber provinciae Polonae fratrum ordinis Beatissimae Mariae Virginis de Monte Carmeli continens acta et decreta capitularia definitoria aliaque pertinentia confectus et inchoatus, 1668–1688, Archiwum Klasztoru Karmelitów na Piasku w Krakowie, rkps 94.

Opracowania

Smet J., *I Carmelitani. Storia dell'Ordine del Carmelo*, vol. 3: *La Riforma Cattolica (1600–1750)*, parte I, Roma 1996.

Abstrakt

Niniejszy tekst stanowi rekonesans badawczy w kwestii studiów zagranicznych polskich karmelitów dawnej obserwy, a co za tym idzie – stanowi punkt wyjścia do szczegółowego opracowania tego zagadnienia, które zostanie uzupełnione o wyniki kwerendy przeprowadzonej w październiku 2024 roku w Archiwum Generalnym Karmelitów w Rzymie.

Słowa kluczowe: karmelici, karmelici dawnej obserwy, studia, studia zagraniczne

Abstract

This text serves as a preliminary research overview concerning the issue of foreign studies undertaken by Polish Carmelites of the Ancient Observance. As such, it constitutes a starting point for a more detailed study of this topic, which will be supplemented with the results of research conducted in October 2024 at the General Archive of the Carmelites in Rome.

Keywords: Carmelites, Ancient Observance Carmelites, studies, foreign studies

